

ORGAN FÖR VETENSKAP & FOLKBILDNING
NUMMER 2 2022

folkvett.

**Konspirationsteorier,
SLAPP-suits och svarta hål**

folkvett.

ORGAN FÖR VETENSKAP OCH FOLKBILDNING

Folkvett är organ för Föreningen Vetenskap och Folkbildning (VoF), som har till uppgift att främja folkbildning om vetenskapens metoder och resultat. Särskilt tar föreningen som sin uppgift att i fri opinionsbildning bekämpa de felaktiga föreställningar som förekommer i frågor som kan avgöras vetenskapligt.

Folkvett utkommer sedan 1983 med 4 nr/år. ISSN 0283-0795.

Adress: c/o Föreningshuset Sedab AB, Lumaparksvägen 7, plan 7, 120 31 Stockholm.

E-post: folkvett@vof.se

Prenumeration: Ingår i medlemsavgiften till VoF, 250 kr/år. Prenumeration utan medlemskap: 250 kr/år.

Redaktörer: Sven Ove Hansson (ansvarig utgivare) sven-ove.hansson@vof.se, Pontus Bäckman pontus.bockman@vof.se, Lotten Kalenius lotten.kalenius@vof.se, Dan Katz dan.katz@vof.se, och Maria Wold-Troell maria.woldtroell@vof.se. Redaktionen bistås av en redaktionskommitté, där VoF:s styrelse ingår.

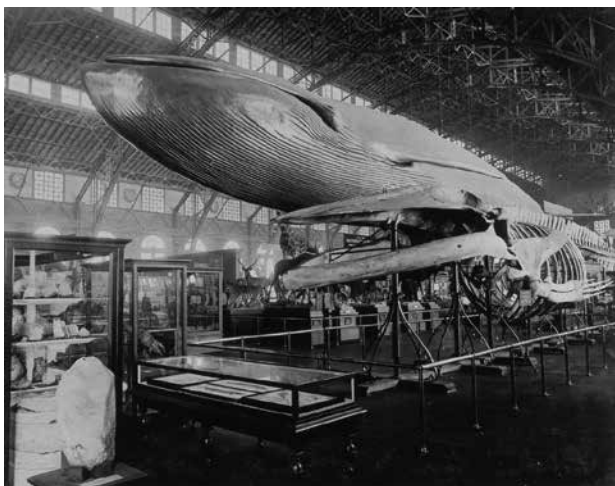
Grafisk form: Elvy & Mikael Nyberg.

Skriftliga bidrag till *Folkvett* – artiklar, debattinlägg, recensioner, notiser – är alltid välkomna. Angivande av litteraturreferenser uppmuntras, däremot uppmanas till försiktighet med noter. Alla bidrag granskas av redaktionen. Eftersom VoF drivs ideellt kan skribenter inte arvoderas. Om inget annat överenskommits kan publicerat material komma att läggas ut på internet. *Folkvett* indexerar i Artikelsök.

Manusstopp för nr 3 och 4/2022 är 2022-11-15

Om val, tillit och samhällskontraktet

Detta nummer lär nå våra medlemmars brevlådor ungefär samtidigt som vi kan begrunda 2022 års valresultat. I skrivande stund är ännu utgången mycket oviss. Runt om i redaktörens kvarter har engagerade partifunktionärer spikat upp valaffischer med stora bilder på sina partiledare, kombinerade med vad man bedömt vara en lockande slogan. I många fall undrar man varför de valde just detta foto och vilken PR-byrå som, förmodligen för ett fett arvode, krystat fram en slogan, som förutom att vara intetsägande, i vissa fall innehåller så uppenbara språkfel att en mellanstadieelev hade rodnat av skam. Ur ett vetenskapligt perspektiv kan man också fråga sig om någon undersökt om valaffischer överhuvudtaget har någon egentlig effekt på valresultat. Men dyrt är det säkert.

Har man, som undertecknad, upplevt ett tvåsiffrigt antal valkampanjer förundras man också över att de tycks bli alltmer infantila och osakliga. En rimlig förklaring kan vara att de nog alltid befunnit sig på samma nivå, medan jag som betraktare förändrats till att bli både mer insatt och, tyvärr, mer cynisk.

För den vankelmodige föreningsmedlemmen hoppas vi att den enkät som vi skickade ut till de olika riksdagspartierna och vars svar bör ha publicerats på vår hemsida någon vecka innan valet, givit lite kött på benen inför röstandet. När detta skrivs har alla partier utom två svarat.

En sak är dock uppenbar. Det massiva informationsflödet tycks öka exponentiellt. Jämfört med när jag var ung, har vi ett enormt utbud av tillgängliga tv-kanaler och ett

gigantiskt nyhetsflöde via nätet. Sociala medier kryllar av allt ifrån vettiga debattörer till rent absurd desinformation från vad som, i värsta fall, kan härröra från statsfinansierade utländska troll. Att sälla i denna kökkenmödding är nästan en omöjlig uppgift.

Vad gör det med oss när informationsflödet är så gigantiskt? En lustig tankeställare fick jag förra veckan. Ganska regelbundet får undertecknad, i rollen som psykolog, frågor från massmedia där man hoppas få en psykologisk och vetenskapligt baserad reflektion på någon vardagsföreteelse. En bekant som är professor i psykologi brukar hänvisa denna typ av frågor till mig. Dels tycker han nog att han har viktigare saker att göra, men jag misstänker också att han uppskattar mina ansträngningar att göra vetenskap av den mest banala frågeställning. Svarar inte jag, finns det annars risk att redaktionen vänder sig till en dilettant. En gång rekommenderade jag i morgon-tv svenska folket att julpynta extra mycket under pandemin. På så sätt hoppades jag förmedla att det finns ett gott vetenskapligt stöd för att beteendeaktivering – som att pynta hemma – kan vara en effektiv bot mot depression. Ett försök att göra folkbildning av trams.

Frågan som ställdes mig denna gång kom från en organisation jag inte hade hört talas om, som ägnade sig åt ett nätbaserat brädspel som jag inte heller kunde något alls om. Men frågeställningen var absolut på min hemmabana. Tydligen hade de fått stora problem med att flera spelare fuskade genom att använda sig av datorprogram som gav dem en extrem fördel framför andra spelare – ungefär som om man vid schackmästerskap i lönnedom skulle använda sig av en schackdator. Dels undrade organisationen vilka

psykologiska mekanismer som låg bakom att en del fus-kade, men ett lika stort problem var att ryktesspridningen om fusk skadade hela spelsamhället.

Den första frågan var ganska lätt att besvara. Folk fuskar i en anonym miljö för att det funkar, och har man lyckats en gång utan att bli påkommen ökar sannolikheten för att man gör det igen. Det är grundläggande inlärningspsykologi. Sedan finns det naturligtvis bakgrundsfaktorer som påverkar vem som väljer att fuska – som vilka värderingar man tillägnat sig genom livet och kanske en viss biologisk faktor som gör att skamkänslan inte aktiveras. Och naturligtvis, om man tror att de andra fuskar kan man lika gärna fuska själv.

Men det var den andra frågan som ur ett metaperspektiv blev mycket mer intressant. Alla spel bygger på att deltagarna noggrant underordnar sig ett visst regelsystem, annars tappar spelet helt sin mening. Vem vill spela tennis mot någon som anser att de får slå bollen utanför banan? Vem skulle vilja spela poker om motspelarna tog sig ha rätten att ta med

en uppsättning extra ess att dryga ut sin hand med? Alla samhällets funktioner, både i det lilla och det stora, bygger på tillit. Om du betalar för en vara i en affär, men affären inte ger dig varan,

Alla spel bygger på att deltagarna noggrant underordnar sig ett visst regelsystem, annars tappar spelet helt sin mening.

slutar du handla där. Om folk tror att polisen inte utreder brott tar de lagen i egna händer. Om ingen betalar tillbaka lån vågar ingen låna ut. Rubbas denna tillit kan allting haverera. Om vi slutar lita på att samhällskontraktet följs, faller samhället samman. Och värst av allt: det räcker med ett rykte om att kontraktet upphävts. I USA är förmodligen själva ryktet om valfusk det allvarligaste hotet mot demokratin, oberoende av att flera utredningar konstaterat att något omfattande fusk inte har kunnat påvisas.

Är det denna situation vi står inför nu? Vederhäftig information blandas med, och ibland överröstas av "fake news"? Den ökade tillgången till information ger oss helt andra möjligheter till källkontroll. Samtidigt blir det betydligt svårare att avgöra vilken källa man kan lita på.

För till syvende och sist handlar det om tillit. Det krävs inte mycket för att ett förtroende skall skadas. Här har våra journalister ett enormt ansvar. Det är lätt att frestas till att vinkla en historia, eller underlåta att rapportera relevanta fakta för att man vill skydda det man anser är en övergripande god sak. Men varje gång man gör så riskerar man sin trovärdighet och att i förlängningen ställa till med irreparabel skada. För om folk slutar att lita på etablerade media, står vi med ena foten ute i avgrunden.

Är det ett övermänskligt krav att ställa på våra journalister? Kanske. De flesta jag mött som presskontakt för denna förening har varit mycket seriösa. Men ingen människa är helt immun mot bekräftelsebias eller grupptryck. Låt oss hålla tummarna för att de klarar sin uppgift.

Att som VoF-medlem tillhöra skeptikerrörelsen är ett litet steg mot att hitta rätt i informationsflödet. Vetenskap handlar ju om att försöka ta reda på vad som är sant.

I föreliggande nummer, som är en rätt blandad kompott, försöker vi dra vårt strå till stacken. Lotten Kalenius har översatt en engelskspråkig artikel om en vanlig konspirationsteori: att dolda krafter med onda avsikter försöker byta ut befolkningen i västvärlden. Roland Uhrberg synar antroposofiskt och ekologiskt jordbruk och Sven Ove Hansson skriver om antroposofernas inställning till klimatvetenskapen och om hur charlataner ibland använder sig av juridiska metoder för att tysta kritiker – så kallade SLAPP-suits. Ämnet var även aktuellt i förra numret av Folkvett, där den belgiske skeptikern Patrick Vermeren berättade om hur en stämning kostat honom och en kollega hundratusentals kronor. Vi har också en lång rapport från årsmötet i Uppsala, en presentation av den nya styrelsen, några bokrecensioner och många intressanta notiser.

Om en månad kommer VoF att delta på bokmässan i Göteborg. Extra roligt är att vi har fått möjligheten att på söndagen arrangera ett stort seminarium med Mattias Göransson från tidningen Filter, författaren och journalisten Kjell Werne samt folkbildaren och filosofiprofessorn Åsa Wikforss. Programledare kommer vara VoF:s Per Johan Råsmark och ämnet är "konspirationsteorier – en fara för samhället?".

Vi har som vanligt flera föredrag i vår monter, som detta år är utökad i storlek. Där kommer säljas t-shirts, böcker och gamla nummer av Folkvett. Obekräftade källor säger att det även kommer att vaskas homeopatisk champagne. Kom dit för att skåla med likasinnade! ✍

Dan Katz

Obefogade åtal som vapen mot vetenskapen

Sven Ove Hansson, professor i filosofi, berättar om hur spridare av pseudovetenskap ibland tar till juridiska manövrar för att tysta sina kritiker.

BETECKNINGEN SLAPP INFÖRDES på 1990-talet av amerikanska forskare.¹ Den ska uttydas som “strategic lawsuits against public participation”. Det handlar om stämningar som har mycket liten chans att vinna i en domstol. Deras syfte är ett annat, nämligen att skrämma någon till tystnad. SLAPP-attacker används ofta av ekonomiskt starka företag, organisationer och privatpersoner för att tysta kritiker, till exempel journalister, NGO [Non Government Organisations, redaktörens anmärkning] och aktivister. SLAPP-attacker skiljer sig från andra stämningar genom att inte vara konstruerade för att vinna ett mål utan för att

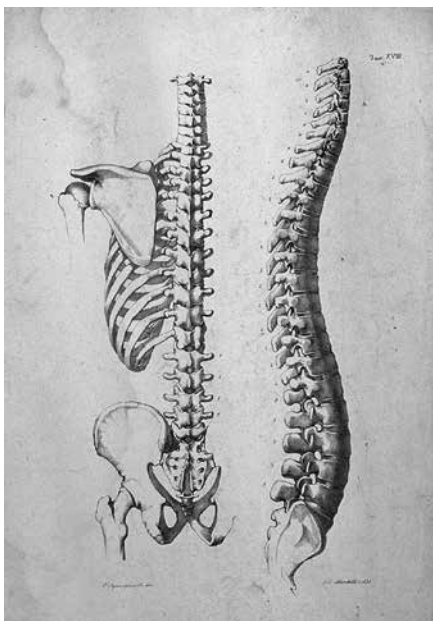
vara så kostsamma och skrämmande som möjligt för offret. Dessa stämningar innehåller därför ofta falska anklagelser, orimligt höga krav om skadestånd och olika legala konstruktioner som syftar till att en rättegång ska bli så utdragen och kostsam som möjligt.

Ett ofta försummat faktum är att SLAPP också i stor utsträckning drabbar forskare. Ett tidigt exempel på detta är en stämning från den amerikanska blyindustrin. På 1940-talet lade toxikologen Randolph Byers fram starka bevis för att exponering för bly under barnåren kan leda till inlärningsproblem (vilket ytterligare har bekräftats av senare forskning). Den amerikanska blyindustrins organisation svarade genom att hota honom med en stämning på 1 miljon dollar (cirka 160 miljoner kronor i dagens penningvärde).² Ett par årtionden senare drabbades Rachel Carson av liknande problem när hon försökte få sin banbrytande bok *Tyst vår* publicerad. Förlaget utsattes för ett flertal hot om stämning från bekämpningsmedelsindustrin. Carson lyckades dock övertyga förlaget att hennes text byggde på omfattande och övertygande vetenskaplig bevisning. Förlaget gick därför vidare med publiceringen. Boken kom ut år 1962 (på svenska 1963), och blev en av 1900-talets mest inflytelserika böcker.³

SLAPP till försvar av pseudovetenskap

Forskare som sysslar med miljö och folkhälsa är fortfarande mycket utsatta för SLAPP-attacker. Dessutom har det blivit allt vanligare att företrädare för olika pseudovetenskaper använder denna metod för att tysta dem som kritiserar deras påståenden och försvarar ett vetenskapligt synsätt. Låt oss ta några exempel:

År 1990 hotade Stanley Pons, en av upphovsmännen till villfarelserna om kall fusion, att stämma fysikern Michael Salamon om denne inte drog tillbaka en artikel i *Nature*. Artikeln innehöll förödande kritik av Pons påståenden om kall fusion.⁴

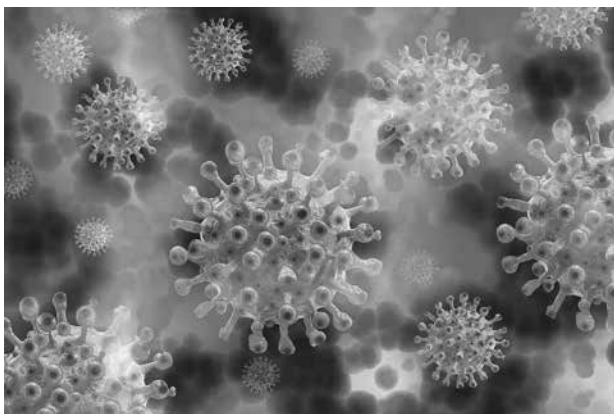
År 2009 stämde Simon Singh, fysiker och populärvetenskaplig författare, av det brittiska kiropraktiska sällskapet för en tidningsartikel där han avslöjade att detta sällskap "hävdar att deras medlemmar kan bidra till behandlingen av barn med kolik, sömnproblem, problem med amning och ätande, frekventa öroninflammationer, astma och långvarigt gråtande, trots att det inte finns tillstymmelse till bevis för att de kan göra detta."⁵ Detta resulterade i en rättegång som Singh vann, men det kostade honom £200 000 och en mycket stor insats av egen arbetstid.⁶

Attack mot ledande klimatforskare

År 2010 drog den republikanske politikern Kenneth T. Cuccinelli II, som då var statsåklagare i delstaten Virginia, igång förberedelser för ett åtal mot den världsledande klimatforskaren Michael E. Mann. Den tilltänkta brottsrubriceringen var bedrägeri, men det fanns inga som helst indikationer på att Mann skulle ha begått ett sådant brott. Anklagelsen verkar ha haft sin grund i Cuccinellis förnekelse av klimatvetenskapen. Detta angrepp mot vetenskapen stoppades av den domstol där Cuccinelli begärde att få tillgång till Manns e-post. Icke desto mindre var denna SLAPP särskilt allvarlig eftersom den genomfördes med statliga resurser.

År 2017 stämde en amerikansk akademiker för förtal av en naturopat. Hon hade påvisat att denna naturopat använde naturopatiska "botemedel" mot cancer. Även i detta fall blev det rättegång. Hon vann målet, men tvingades ägna mycket tid åt sitt försvar, och levde under lång tid i osäkerhet om rättegången skulle göra henne utfattig. I en intervju sa hon: "Rättsfallet var långvarigt och uttrötande. Jag uppfattade anklagelsen om förtal som absurd, och stämningen föreföll mig ha som syfte att slösa bort min tid och ruinera mig ekonomiskt."⁷

I början av år 2020 dök det upp påståenden om att hydroxiklorokin skulle vara ett effektivt läkemedel mot Covid-19. Dessa påståenden fick stort genomslag eftersom de spreds av USA:s dåvarande president Donald Trump. I maj 2021, då det redan var känt att medlet inte fungerar mot sjukdomen, blev mikrobiologen Elisabeth Bik stämd av en fransk forskare. Motivet för stämningen var att hon hade publicerat vetenskaplig kritik av publi-

kationer där han påstod att hydroxiklorokin skulle hjälpa mot Covid-19. Han krävde också att hon skulle dra tillbaka sin kritik.⁸

Farliga uppgörelser

De flesta SLAPP-attacker blir nog aldrig offentligt kända. En del av hoten fullföljs aldrig. Det hände mig när jag fick ett hot om stämning från en pseudovetenskapare som jag hade avslöjat i Folkvett. Det kom ett brev där hotet framfördes, men sedan hände inget mer. I andra fall väljer den angripna att ingå en överenskommelse med angriparen. En sådan uppgörelse kan innebära att angriparen drar tillbaka sina hot i utbyte mot att forskaren upphör att forska och/eller publicera om de frågor som angriparen vill att hon ska sluta med. Givet vad som står på spel för den enskilda forskaren, kan sådana avtal framstå som försvarliga. För vetenskapen som helhet är de däremot mycket farliga, eftersom de inskränker den kritiska diskussionen om data,

tolkningar och teorier. Denna diskussion är en nödvändig förutsättning för vetenskapliga framsteg.

Vad bör göras?

Diskussionen om forskning och vetenskap bör skyddas mot SLAPP-attacker, både för yttrandefrihetens skull och för att skydda den vetenskapliga processen. Det behövs en lagstiftning som tydliggör att trovärdigheten i vetenskapliga påståenden ska avgöras av vetenskapliga experter, inte av domare. Lagstiftningen bör också fastställa att oseriösa åtal ska avvisas utan rättegång. Den som angriper någon annan med en SLAPP bör dömas till att betala sitt offers kostnader för egen tid och för juridisk hjälp.

Universiteten måste skydda sina forskare mot SLAPP-attacker, inte minst genom att bekosta den juridiska hjälp som drabbade forskare behöver. Det är lika viktigt att förlag som ger ut vetenskapliga och populärvetenskapliga böcker och tidskrifter fattar sina utgivningsbeslut på vetenskaplig grund, och aldrig låter sig skrämmas av hot om obefogade åtal. ✍

Källor

1. Pring, George W. och Penelope Canan, *SLAPPs: Getting Sued for Speaking Out* (Philadelphia, PA: Temple University Press, 1996).
2. Markowitz, Gerald och David Rosner, *Deceit and Denial: The Deadly Politics of Industrial Pollution* (Berkeley: University of California Press, 2002).
3. Lear, Linda, *Rachel Carson: Witness for Nature*, (London: Allen Lane, 1998).
4. Pool, Robert, "Cold Fusion Follies", *Science*, 250 (4982), 1990, s. 755-755. Salamon, M.H m.fl., "Limits on the emis-

sion of neutrons, γ -rays, electrons and protons from Pons/Fleischmann electrolytic cells”, *Nature*, 344 (6265), 1990, s. 401-405.

5. Singh, Simon, “Beware the spinal trap”, *The Guardian*, 19 april 2009.
6. Anon., ”Simon Singh wins libel court battle”, *The Guardian*, 1 april 2010.
7. Gerbic, Susan, ”Catching Up with Britt Hermes – CSICon 2019”, hemsidan Skeptical Inquirer (publicerad 15 juli 2019).
8. O’Grady, Cathleen, ”Image sleuth faces legal threats”, *Science*, 372 (6546), 2021, 1021-1022.

Myten om "Det stora folkutbytet"

I ljuset av en hård politisk retorik inför riksdagsvalet och en skenande förekomst av konspirationsteorier i det offentliga samtalet tog Vetenskap och Folkbildning kontakt med brittiska *The Skeptic* med en förfrågan att översätta en av deras nyligen publicerade artiklar om "Det Stora Folkutbytet." Artikeln är författad av **Dave Hahn** och publicerades i *The Skeptic* den 24 juni 2022.¹ Översättning av **Lotten Kalenius**.

FÖR NÅGRA VECKOR SEDAN parkerade en person sin bil vid ett köpcenter i ett övervägande afroamerikanskt område i Buffalo, Texas, och började skjuta. Med ett militärt vapen som anpassats för civilt bruk siktade han på människor baserat på deras hudfärg - till den milda grad att han avstod från att döda en människa för att denne var vit. Mas-

sakern skedde 4,5 kilometer från mitt hem, men händelsekedjan börjar inte där. Den börjar heller inte 4,8 mil från brottsplatsen i gärningsmannens hem. (jag kommer inte att nämna denna persons eller namnen på andra brottslingar med hänvisning till den gamla seden *damnatio memoriae*.²⁾ Skyttens berättelse börjar med propagerandet av en konspirationsteori som vi känner till som "Det Stora Folkutbytet".

I en tidigare artikel går min skribentkollega på *The Skeptic*, Thiago Vahia Malliagros, in på djupet av denna teori.³ För att summera hans artikel så går myten om "Det stora folkutbytet" (eller myten om "Eurabien", som den också kallats) ut på att den vita befolkningen håller på att bytas ut mot minoriteter och invandrare. Utbytet sker antingen genom att den ena folkgruppen förökar sig i en

högre takt än den andra, eller genom massinvandring. I delar av världen där det är svårare för invånare att faktagranska information, sprids rykten om en aktiv slakt av vita människor.⁴ Konspirationsteorin är lika grundlös som idén om att jorden är platt (eller vilken annan stor konspirationsteori som helst); bristen på belägg och stöd för teorin avhåller dock inte människor ifrån att tro på den.

Myten om det stora folkutbytet är så uppenbar och rättfram i sin rasism att det är svårt att förstå hur någon som hör den för första gången kan tro på den. Det kommer alltid att finnas individer som skriver under på extrema uppfattningar, en olycklig aspekt av civilisationen. Vi, som samhälle, kommer aldrig att bli av med varje enskild extremist. Den här sortens rasistiska teorier är dock chockerande. Jag skulle få samma förvirrade ansiktsuttryck om jag hörde någon säga "det stora folkutbytet" som jag skulle få om de sagt att de håller på att slutföra sina alkemiska experiment. Jag skulle främst bli förvirrad för att jag skulle vara övertygad om att jag måste ha hört fel. Ändå är tron på den här teorin mycket vanligare än vad vi kan föreställa oss – den bara döljs av rökridåer väldigt ofta.

Teorin har blivit ett av mina främsta exempel på varför konspirationsteorier är farliga, antivaccin är det andra. Mördaren i Buffalo trodde på den och förespråkade den. Den var motivet bakom hans handlingar enligt det 150-sidiga manifest där han förklarade sitt "resonemang" bakom morden. Han är inte på något sätt ensam. Hans manifest var ett plagiat av den massmördare i Christchurch, Nya Zeeland som reste hela vägen från Australien för att begå sitt brott.⁵ Det manifest som skytten i Nya Zeeland författat var i sin tur inspirerat av, och till stora delar

plagierat från, massmördaren i Oslo och Utöya. Motivet var detsamma i samtliga fyra illdåd och de bygger vidare på varandra.⁶ Det vet vi, för vi har läst deras egna ord där de förklarar varför de gjort som de gjort.

Vi kan lägga till ytterligare två händelser i listan: spikbomberna i London 1999 och bombdådet i Oklahoma City 1995. Inspirationen till båda dessa illdåd var en fiktionsroman, "Turners dagböcker". (Leta inte upp den; den är inte bara fruktansvärt kränkande utan även uselt skriven. Om du är nyfiken så finns det en Wikipediasida.⁷) Romanen, skriven av en nynazist, skildrar i detalj de förmodade följderna som är att vänta i en värld där USA tagits över av vänstern, invandrare och minoriteter. Romanen var så detaljerad att Alfred P. Murrah-byggnaden i Oklahoma City och Regeringskvartalet i Oslo demolerades av exakt den sortens bomb som beskrivs i boken, där den används för att förstöra FBI:s huvudkvarter i Washington DC. Jag utelämnar troligen en mängd brott

som utförts av teorins anhängare, men att lista dem alla skulle vara som att lista alla massskjutningar i USA. Det skulle bli en hel artikel i sig.

Mitt land är ökänt för sina många massskjutningar.⁸ Under tiden som gick från att jag pitchade den här artikeln till jag fick svar ägde ännu en skjutning rum. Den här gången var måltavlan skolbarn i Texas. Under tiden jag skrev det första utkastet på artikeln till den slutgiltiga versionen, hade ytterligare fyra skjutningar ägt rum. Motiven bakom dessa varierar, vilket naturligtvis inte i påverkar överlevnads upplevelse. Vi behöver fokusera på massakern i Buffalo då motivet bakom den måste diskuteras öppet och pekas ut för vad det är.

Den första punkten jag vill diskutera är följarnas ramsa, deras slogan: "De ska inte ersätta oss".⁹ Eller som den lydde natten innan upploppen i Charlottesville – ett upplopp som påstods handla om att bevara en staty över en sydstatsgeneral som förlorade i det amerikanska inbördeskriget (ja, vi har sådana av olika anledningar): "Judarnas ska inte ersätta oss." Skanderandet är väldigt talande eftersom detta "de" inte syftar till de människor som de vill hålla borta. Det är ännu mer rasistiskt än du kan tro. Rädslan är att "de" kommer att ersätta oss, men det handlar inte om rädslan för judisk migration (skytten i Buffalo trodde förvisso det, bokstavligt talat). Konspirationsteorin påstår att "de" använder sig av invandrare som vapen för att få till ett folkutbyte. Teorin är att slavisk invandring till Storbritannien är del av ett samordnat projekt, lett av konspiratoriska marionettmästare. Muslimska invandring till Nya Zeeland, som den australiensiske mördaren i Christchurch oroade sig för, är orkestrerad av en styrande elit. Invandrargrupp-

perna har, enligt dessa människor, ingen egen agens. De agerar inte utifrån sin egen fria vilja att förbättra sina liv genom att antingen fly förtryck eller uppsöka bättre ekonomiska möjligheter. De leds till att stjäla jobb och bostäder från vita kristna med europeisk bakgrund. Medan det här är en otroligt hemsk syn på världen, så är det inte den värsta delen av teorin.

Den värsta delen, den andra punkten jag vill understryka, är att den här teorin finns överallt. Ett smärre problem med de tidigare exemplen är att de kan fungera som arketyper andra kan peka på och säga, "Jag är inte rasist, mördaren i Buffalo var rasist, men jag tror inte på *den* teorin ...". Vad de egentligen menar är att det inte skulle formulera sig riktigt så, men ...

Alex Jones lyssnare borde ha känt till teorin, men de skulle inte ha hört den beskrivas som ett folkutbyte. Han använder inte uttryckligen termen, men i sin defensiva "rapportering" den 15 och 16 maj av skjutningen i Buffalo lägger han en ansemlig tid på att påstå att han förutsett det hela, men vad han egentligen "förutsett" var att vänstern/globalisterna skulle starta ett raskrig.

Jones är en nischad lyssnarupplevelse. Om du hör hans röst i dina lurar skriver du troligen redan under på en mängd andra konspirationsteorier.¹⁰ Det är väldigt svårt att bara råka snubbla över Alex Jones program eftersom både han och hans program har blivit utkastade från alla relevanta sociala mediaplattformar.

Du kan dock höra myten om "det stora folkutbytet" från Tucker Carlson, vars program är rankat som nummer ett bland amerikanska nyhetsshower. Till skillnad från Jones använder han sig ibland av exakt denna formulering

i stället för omskrivningar, bland annat i en show den 8 april 2021. Han säger ”det upprör vänstern, men vi borde bara säga det; det är sant”.¹¹ Det är inte Tucker Carlssons enda referens till folkutbytesteorin, men det är ett tillfälle där han sagt orden rakt ut.

I Storbritannien har Nigel Farage, UKIP och Brexit fått politiskt stöd av folkutbytesteorins anhängare. Som en blinkning till Kalergiplanen anses vita människor från slaviska länder vara ”ersättarna”.¹² I USA handlade den före detta presidenten Donald Trumps och hans supportrars immigrationspolitik om att skydda landet från utländsk invasion och bygga en mur mellan USA och ”de mexikanska länderna” i söder.¹³ I den amerikanska kongressen sitter folkvalda politiker som Steve King och Elise Sefanik som har framfört rasistiska konspirationsteorier i debatter om immigration.¹⁴

Jag känner att jag eventuellt övergeneraliserar. Immigration är ett komplicerat ämne. Immigrationspolitik har effekt på ett flertal välfärdspolitiska områden. Alla som vill diskutera antalet invandrare eller deras ursprung tror

inte att den vita befolkningen är på nedåtgående. Det är bara det att ju mer högljudda människor är inom det här ämnet, desto mer behöver vi ta en titt på vad det är de faktiskt säger. En restriktiv immigrationspolitik kan vara en politisk position som är värd att debattera, men inte om den grundar sig i rasism.

Jag har tidigare diskuterat "Övertonfönstret".¹⁵ Då använde jag vaccinmotstånd som exempel, men vi bör även rannsaka nuvarande folkutbytesteori utifrån det fenomenet. Övertonfönstret hjälper oss att förstå hur extrema handlingar som skolskjutningar kan ske, samt hur gärningsmännen överhuvudtaget har kommit i kontakt med dessa konspirationsteorier. Dessa mördare har inte behövt isolera sig med internets värsta drägg för att stöta på folkutbytesteorin. Stödet från politiker och offentliga personer har ändrat diskursen så att idén om ett "vitt folkmord" inte längre är den ytterkantsteori den en gång var.

När den rasistiskt motiverade massmördaren gick in i köpcentret trodde han att hans handling var defensiv. I konspirationsteoretikerns världsbild är kriget redan initierat och hans folk håller på att förlora. I Oslo, Christchurch, El Paso och på andra ställen begicks dessa brott för att förövarna i sin omgivning trodde sig se bevis för vad Alex Jones, Tucker Carlson och Nigel Farage har sagt är sanningen. De högerextrema ekokamrar de besöker inte bara cementerar deras övertygelser, utan förstärker dem.¹⁶ Det enda de kunde göra var att agera i hopp om att "väcka" alla andra runt omkring som hittills inte sett den kamp som utspelar sig. Enligt deras manifest var deras handling förebyggande inför den kommande motoffensiven.

Den akuta risken är att dessa incidenter inte är isole-

rade från varandra utan att de som framför den här konspirationsteorin inte har väjt ens vid åsynen av det synnerligen äkta blod som spillts. Efter massakern i Buffalo, Texas, gjorde Tucker Carlson ett defensivt utspel som gick ut på att det verkliga problemet är censur.¹⁷ I stället för att förneka folkutbytesteorin bestämde sig Alex Jones för att löpa linan ut genom att förutspå nedstängningar av samhället till följd av raskriget, vilket enligt honom är den riktiga agendan hos globalisterna som hade iscensatt massskjutningen under falsk flagg.¹⁸ Dessa två röster har gemensamt att de inte tagit avstånd från teorin. Ingen av dem har sagt att skjutningen i Buffalo var fel, att gärningsmannens motiv var inkorrekt – inte ens att gärningsmannen gravt missförstått deras påståenden. De gled undan och duckade, vilket borde vara mycket klagande. Oviljan att konstatera att dessa rasistiskt motiverade mord var fel ger nästa mördare en signal om ett tyst medhåll. Effekten är näst intill en garanti att ett nytt illdåd kommer att ske. Konspirationsteorin skrämmar vita, infödda kristna att skrida till handling, samtidigt som den trakasserar invandrare och minoriteter som anklagas för att försöka ersätta de förstnämnda.

När vi i den skeptiska rörelsen talar om faran med konspirationsteorier menar vi vanligtvis inte den sorts fara som mäts i antal kroppar. ✍

Källor:

1. Hahn, Dave, "Another mass shooting in America cites the Great Replacement conspiracy theory as motivation", *The Skeptic*, 24 juni 2022.
2. https://sv.wikipedia.org/wiki/Damnatio_memoriae

3. Vahia Malliagros, Thiago, "Eurabia, the Kallergi Plan, and the Great Replacement", *The Skeptic*, 24 september 2021.
4. Pogue, James, "The Myth of White Genocide", *Pulitzer Center (Harper's Magazine)*, 15 februari 2019.
5. Futrelle, David, "Cut-and-paste terrorism: Much of the Buffalo shooter's manifesto is copied word for word from the Christchurch killer", *We Hunted the Mammoth*, 15 maj 2022.
6. Sharlet, Jeff, "The Terrifying Familiarity of the Buffalo Shooting Suspect's Extremist Screed", *Vanity Fair*, 17 maj 2022.
7. https://sv.wikipedia.org/wiki/Turners_dagböcker
8. USA [red. anm.].
9. Gabbatt, Adam, "Jews will not replace us': Vice film lays bare horror of neo-Nazis in America", *The Guardian*, 16 augusti 2017.
10. Higgins, Tucker, "Alex Jones: 5 most disturbing and ridiculous conspiracy theories", hemsidan CNBC (publicerad 15 september 2018).
11. Ecarma, Caleb, "Tucker Carlson Leans Into White-Power Hour, Promotes Racist Replacement Theory", hemsidan Vanity Fair (publicerad 9 april 2021).
12. "Kallergi Plan" är en liknande antisemitisk konspirationsteori [red. anm.].
13. Gompf, Andrea, "Fox & Friends' Ridiculed After Describing Central American Nations as '3 Mexican Countries'", hemsidan remezcla.com (publicerad 3 mars 2019).
14. Cercone, Jeff, "Elise Stefanik's Facebook ads examined after Buffalo shooting", hemsidan *Politifact*, (publicerad 17 maj 2022).
15. "Overtonfönstret" är intervallet för acceptabla diskurser om en viss fråga som kan användas för att illustrera att vad som räknas som extrempositioner kan förändras över tid [red. anm.]. Hahn, Dave, "The Overton window of conspiracy theories has shifted toward the extreme - we need to drag it back", hemsidan The Skeptic (publicerad 23 februari 2022).
16. Kelly, Morgan, "Political polarization and its echo cham-

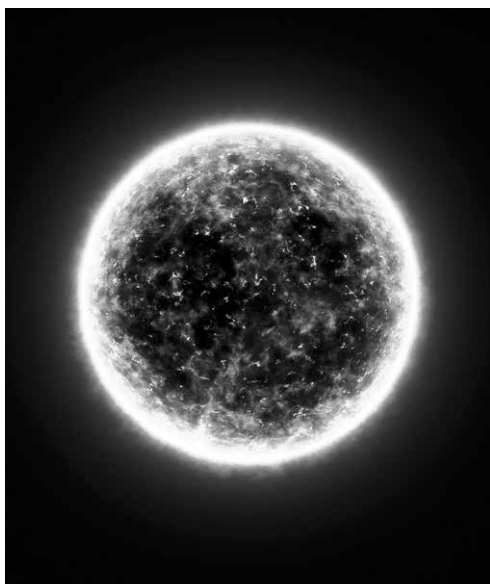
bers: Surprising new, cross-disciplinary perspectives from Princeton”, hemsidan Princeton University (publicerad 9 december 2021).

17. Mastrangelo, Dominick, “Carlson seeks distance from Buffalo shooting”, hemsidan msn.com (publicerad 17 maj 2022).
18. Neikirk, Todd, “Of Course He Did: Alex Jones Claims That Buffalo Shooting Was Staged”, hemsidan hillreporter.com (publicerad 16 maj 2022).

Antroposoferna och klimatvetenskapen

Sven-Ove Hansson, professor i filosofi, synar antroposofernas syn på klimatvetenskapen.

ANTROPOSOFIN BRUKAR FRAMSTÄLLA SIG som en "grön" och miljömedveten rörelse. Därför skulle man kunna förvänta sig att klimatvetenskapen med självklarhet skulle accepteras inom antroposofin. Men tvärtom har förnekandet av klimatvetenskapen en stark ställning inom rörelsen. Orsaken är att klimatvetenskapens resultat är svårförenliga med den antroposofiska världsbilden. Antroposoferna tror på en mångfald andeväsen som på olika sätt påverkar världen vi lever i, och kritiserar ofta den traditionella ve-

tenskapen som de uppfattar som "materialistisk". Klimatvetenskapen handlar helt och hållet om hur olika materiella faktorer påverkar klimatet. Det finns inga "andliga" faktorer i de klimatvetenskapliga modellerna, och därför passar de inte in i det antroposofiska tänkandet.

Tilltro till Steiner

Liksom det mesta inom antroposofin kopplas förnekandet av klimatvetenskapen samman med rörelsens grundare Rudolf Steiner (1861-1925). Ett tydligt exempel på detta är de två böcker om klimatet som Werner Schmötzer publicerade om klimatet år 2012.¹ Hans budskap var att de

ökande temperaturerna inte beror på växthusgaser utan på "kosmiska cykler" mellan istider och varmare tider som ska ha förutsetts av Rudolf Steiner. Dessa cykler hänger samman med långsamma rörelser i solsystemet som Steiner tolkade i relation till de tolv astrologiska stjärntecknen. (Det handlar om precessionen, det vill säga jordaxelns cirkelformade rörelse, som har en rotationstid om cirka 25 700 år).

Just nu, hävdade Schmötzer, befinner vi oss i början på en 500-årig varm period, som alltså beror på "kosmiska" faktorer snarare än utsläppen av växthusgaser. Böckerna fick stor uppmärksamhet. Året efter att de publicerades blev Schmötzer invald som medlem i astronomisektionen inom Goetheanum, antroposofernas internationella högkvarter.

Kampanj mot klimatvetenskapen

Under lång tid drev *Das Goetheanum*, antroposofins huvudorgan, en veritabel kampanj mot klimatvetenskapen. Michael Kalisch stod för en stor del av den desinformation som tidskriften spred om klimatförändringarna. År 2007, när Al Gore fick Nobels fredspris för sitt arbete mot den globala uppvärmningen, bestod *Das Goetheanums* kommentar av en artikel av Kalisch. Han hävdade att "allt som Al Gore säger eller implicerar är ensidigt, överdrivet, vilseledande eller helt enkelt fel".² I andra artiklar beskrev han IPCC:s datormodeller som ett bedrägeri påhittat av Ahriman (en av antroposofins djävulsgestalter).³ Så sent som 2014 hävdade han att växthuseffekten inte var påvisad. Ett av hans argument för denna ståndpunkt var att Steiner inte nämnde någon växthuseffekt.⁴

Under 2010-talet ändrade *Das Goetheanum* sin inställning till klimatförändringarna. Efter Kalischs artikel år 2014 har tidskriften slutat publicera hans artiklar om klimatet. Under de senaste åren har tidskriften inte kritiserat klimatvetenskapen. Den uttrycker sig nu också positivt om rörelser som Fridays for Future. Kritiken mot klimatvetenskapen fortsätter dock i andra antroposofiska medier. Dess oförsonlighet har inte minskat. Så här skrev till exempel Lorenzo Ravagli, en av redaktörerna för de tyska Waldorfskolornas tidskrift *Erziehungskunst*, i sin blogg år 2019:

“Vad gäller anti-CO₂-rörelsen så bygger den enligt min mening på en särskild form av livsångest: eftersom den av människan producerade koldioxiden enligt deras uppfattning förgiftar jorden eller förvandlar den till ett helvete, måste produktionen av koldioxid förhindras. Men däri-genom undantar man grundvalen för djurens och människans liv på jorden, ty utan koldioxid kan det inte finnas

någon fotosyntes och därför inte något vegetabiliskt liv och inte heller något syre. Som sin slutliga konsekvens skulle avskaffandet av koldioxidproduktionen leda till total död.”⁵

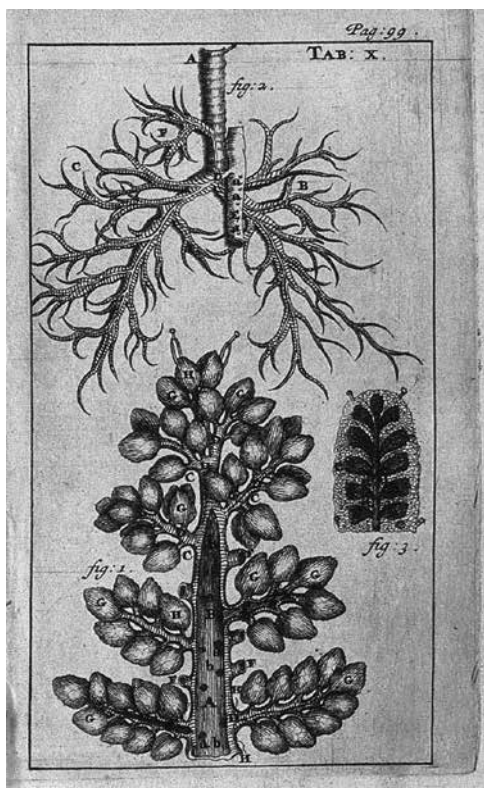
Koldioxid behövs förvisso för växtlivet, men inte i de enorma mängder som nu släpps ut.

Minskar meditation växthusgaserna?

Även de antroposofier som accepterar klimatförändringarnas realitet har ofta en från den gängse vetenskapen starkt avvikande syn på vad som behövs för att bromsa in dem. Ett tydligt exempel på detta är en artikel som Andreas Neider publicerade i *Das Goetheanum* år 2019 och som även översatts till svenska i tidskriften *Forum för Antroposofi*.⁶ Han godtar där klimatförändringarnas realitet, och försöker visa hur antroposofin kan bidra till att minska utsläppen av växthusgaser. Han anser sig ha funnit svaret i ett föredrag av Rudolf Steiner från 1906. Steiner hävdade där att människor kan minska mängden koldioxid i sin utandningsluft:

”Genom rytmisering av andningsprocessen och genom själens inre arbete blir andningsluften renare; det som människan andas ut innehåller då mindre kolsyra [koldioxid].”⁷

Enligt Steiner drar sig indiska yogier tillbaka till grottor där de använder så litet syre som möjligt. ”De kan göra detta”, säger Steiner, ”eftersom deras inre själsliga arbete gjort deras andningsluft så ren att de kan leva en lång tid utan tillförsel av frisk luft.” Eftersom ”kontinuerlig tillförsel av frisk luft” har en negativ inverkan på den ockulta utvecklingen, rekommenderade Steiner sina lärjungar att

lära sig att ”kontrollera sin andningsprocess”.⁸ Allt detta strider mot basal och mycket välgrundad biologisk kunskap. Det finns ingen anledning att tro att yogier eller meditatörer kan hålla sig vid liv lång tid utan tillförsel av syre. Men Neider betraktar dessa påståenden hos Steiner som uppenbarade sanningar. Han skriver:

”Steiners ytterligare hänvisningar pekar på att sam-

mansättningen av inandningsluften vid meditation förändras så att den mediterande behåller kolet som normalt andas ut med syret och genom detta gör sin andning lik växtens. Genom detta befrias utandningsluften från det avdödande kolet och blir på sätt och vis renat, medan vår normala andning först måste renas genom växtvärlden. En meditation där detta fenomen sker vore då också ett bidrag till att skydda klimatet.”⁹

Neider framställer detta som ett betydelsefullt sätt att minska utsläppen av koldioxid.

”Ty såsom Steiner antydde kan såväl en intensifiering av vår sinnliga varseblivning som ett meditativt liv redan förbättra vår personliga koldioxidhushållning [...] Därmed verkar koldioxidproblematiken och dess reduktion framför allt avgöras [av] om vi kan förstå människan som ett andligt väsen eller inte.”¹⁰

Frågan om hur meditation påverkar utandningsluftens sammansättning är förstas en empirisk fråga. Det finns inget empiriskt stöd för föreställningen att meditatörers utandningsluft skulle likna vad växterna åstadkommer. Enligt tillgängliga undersökningar kan meditation leda till en liten minskning av koldioxidmängden i utandningsluften, men minskningen är inte större än vad som kan förklaras av fysisk inaktivitet och muskelavslappning.¹¹ Skillnaden mellan att meditera och att bara sitta stilla är liten i jämförelse med skillnaden mellan stillasittande och fysiskt arbete eller träning vad gäller utandning av koldioxid.

Klimat och kommunism

Flera antroposofiska författare försöker på olika sätt koppla ihop klimatvetenskapen och den aktiva klimatpo-

litiken med kommunism. Så här skrev Michael Kalisch om Angela Merkel:

”Kanske är det inte utan orsak som många i klimatpolitikens anda ser en återuppståndelse för den kommunistiska planhushållningen. Det är inget under att en kansler som växte upp under en sådan regim är förespråkare för klimatpolitik och äregirigt vill göra sitt land till en förebild för alla.”¹²

I sin artikel om meditation som botemedel mot växthuseffekten beskriver Andreas Neider kampen om klimatet som ”en ny version av kampen mellan kommunism och kapitalism, mellan extrem vänster och extrem höger”.¹³ Han försöker jämföra ekocentrism med kommunism, vilket är märkligt med tanke på hur kommunistiska regimer i allmänhet har hanterat miljöfrågor. Dessutom kopplar han samman klimatvetenskapen med kommunism:

”Och då uppstår en slags framtidspessimism, ett slags förnekande av den mänskliga existensen på jorden, som bara kan upphävas genom att man tvångsmässigt socialiserar människorna, så som kommunismen gjort och delvis fortfarande gör. Klimatvetenskaparen, som med oro ser på ökningen av koldioxid, kan man ur detta perspektiv uppleva som en ny version av en vänsterorienterad världsåskådning.”¹⁴

Det är inte helt uppenbart vad syftet är med dessa försök att koppla samman klimatvetenskapen med kommunism. Men en sak är säker: syftet kan inte vara att stärka klimatvetenskapen eller att främja en klimatpolitik som bygger på dess forskningsresultat. ✍

Källor och referenser:

För mer detaljerad information, se Sven Ove Hanssons ”Anthroposophical Climate Science Denial”, under publicering i *Critical Research on Religion*.

1. Schmötzer, Werner, Klimawandel als Folge der Präzessions- und Apsidenbewegung. Klimarelevanz der vier Erdbahnparameter (Berlin: ProBusiness, 2012). Schmötzer, Werner, Klimaerwärmung, natürliche, anthropogene, kosmische. Ursachen und Fakten (Berlin: ProBusiness, 2012).
2. Kalisch, Michael, ”Eine kritische Würdigung”, *Das Goetheanum*, 2007/43, 6-7.
3. Kalisch, Michael, ”Langfristige Klimaprognosen sind nicht möglich”, *Gegenwart* 2012/2, 49-51, s. 49.
4. Kalisch, Michael ”Wir haben nicht genügend relevante Angaben, um Zukunft bestimmen zu können”, *Das Goetheanum*, 2014/12, 12-13.
5. Ravagli, Lorenzo, ”Der Kampf der Kosmiker und Telluri-

- ker”, bloggen Antroblog (publicerad 19 april 2020).
6. Neider, Andreas, ”Är vår existens en belastning för jorden?”, *Forum för antroposofi*, nr 4, 2019, 11-13.
 7. Steiner, Rudolf, *Aus den Inhalten der esoterischen Stunden. Gedächtnisaufzeichnungen von Teilnehmern* (Gesamtausgabe 266:1), 1906, s. 147.
 8. Steiner 1906, s. 147.
 9. Neider 2019, s. 11. [Artikelförfattarens anm: en felöversättning har korrigerats - det tyska originalets ”Beitrag zum Klimaschutz” är i *Forum för Antroposofi* översatt som ”bidrag till miljöskyddet”.]
 10. Neider 2019, s. 12.
 11. Fenwick, P. B., S. Donaldson, L. Gillis, J. Bushman, G. W. Fenton, I. Perry, C. Tilsley, och H. Serafinowicz, ”Metabolic and EEG changes during transcendental meditation: an explanation”, *Biological Psychology* 5(2), 1977, 101-118.
 12. Kalisch, Michael, ”Langfristige Klimaprognosen sind nicht möglich”, *Gegenwart* 2012/2, 49-51, s. 50.
 13. Neider 2019, s. 12.
 14. Neider 2019, s. 12.

Positivt om negativt för alternativmedicin i Norge

Professor **Dan Larhammar** berättar att en undersökning utförd av Ipsos Norsk Monitor visar en stadigt minskande tilltro till naturmedicin.

VARANNAT ÅR SEDAN 1985 genomför marknadsundersökningsföretaget Ipsos en sociokulturell undersökning av norrmännens värderingar, attityder och beteenden. Cirka 3 800 personer över 15 års ålder besvarar 3 000 frågor och resultaten är tillgängliga för dem som abonnerar på databasen. Undersökningen som genomfördes 2021 blev tillgänglig i april 2022. NRK (Norsk rikskringkasting) har rapporterat i en webbartikel att trenden fortsätter med allt färre som har tillit till naturmedicin.

Den fråga som ställts i alla år är: "Naturläkare och naturmedicin kan ofta ge hjälp där vanliga läkare och medi-

cin kommer till korta?” Egentligen är det alltså ett påstående som ska besvaras med något av följande alternativ: helt oenig, delvis oenig, delvis enig samt helt enig. Det går också att avböja att svara. Den andelen har alltid legat under 10 %.

Med naturmedicin avses naturläkemedel (godkända eller registrerade av Läkemedelsverket) och naturmedel (klassificerade som kosttillskott). Därtill brukar homeopatiska produkter inkluderas, då dessa rent juridiskt kallas för läkemedel och registreras av Läkemedelsverket. Således faller akupunktur och många manuella alternativmedicinska behandlingar såsom olika typer av massage utanför definitionen.

Efter en storhetstid för naturmedicinen på 80- och 90-talen har tilliten gradvis sjunkit. 2013 var första gången som

färre än hälften var helt eller delvis eniga med påståendet. Trenden har fortsatt sedan dess och i fjolårets undersökning var blott 7 % helt eniga med påståendet (jämfört med 38 % 2001) och 23 % var delvis eniga (41 % 2001). Sammantaget var därmed 30% helt eller delvis eniga jämfört med 79 % för 20 år sedan. Förändringen är således dramatisk och har pågått kontinuerligt.

Första gången som fler än hälften var helt eller delvis oeniga med påstående om naturmedicin var 2015. Då var det 23 % + 28 % = 51 %. För 2021 valdes dessa båda svar av 33 % + 28 % = 61 %.

Artikeln i NRK nämner att bidragande orsaker till den minskade tilliten till naturmedicin kan vara svininfluensa-epidemin och covid-19-pandemin, dramatiska händelser som krävt vetenskapsbaserade insatser.

Till detta kan läggas statistik över andelen personer som besökt en alternativterapeut. Detta har undersökts av Nafkam, Nasjonalt forskningssenter for alternativ medisin i Tromsø. Enligt dem hade 2012 så många som 40 % besökt en alternativterapeut (förmodligen under det senaste året), men i december 2020 var andelen så låg som 22 %.

På den blogg som drivs av Edzard Ernst, professor emeritus i komplementärmedicin (kritisk sådan) och tidigare verksam vid universitetet i Exeter i England, kommenterar läkaren Björn Geir Leifsson som varit verksam i Norge att även användningen av akupunktur minskar.

Som jämförelse fann VoF-undersökningen i Sverige under september 2021 att 31 % av 2 500 som besvarade enkäten instämde i högre eller lägre grad i påståendet att "alternativmedicin är ett värdefullt komplement till etablerad sjukvård". Den frågan fanns inte med i VoF-un-

dersökningen 2015. För akupunktur var tilliten 48 % 2021 gentemot 64 % 2015. Tilltron till homeopati var 9 % 2021, en minskning från 14 % 2015. Således minskar förtroendet för åtminstone dessa båda alternativmedicinska metoder även i Sverige. ✍

Källor

Lilleeng, Sverre, "Nordmen er blitt mye mer skeptiske til naturmedisin", hemsidan NRK (publicerad 30 juni 2022).

Ernsts, Edzard, "Steep decline in public confidence for alternative medicine in Norway, bloggen Edzard Ernsts (publicerad 2 juli 2022 med replikväxling fram till 4 juli 2022).

VoF-undersökningen 2015, <https://www.vof.se/wp-content/uploads/2015/10/VoF-Undersokningen-2015.pdf>

VoF-undersökningen 2021, <https://www.vof.se/wp-content/uploads/Vof-undersokningen/2021/VoF-undersokningen-2021.pdf>

Ekologiskt jordbruk versus konventionellt

Roland Uhrberg, sekreterare i VoF:s uppsalasektion och professor emeritus i livsåskådningsvetenskap, ställer frågan hur det kommer sig att vi har två olika regelverk för hur vi producerar vår mat.

JORDBRUKETS FÖDELSE BRUKAR DATERAS till ca 10 000 år före vår tideräkning, då människor övergick från att vara samlare och jägare till att vara mer bofasta och odla jorden. Vete, ris och majs är de globalt mest odlade grödorna. Våra odlade grödor är domesticerade varianter av vilda arter. Vete, en av de viktigaste grödorna, har sitt ursprung i den

bördiga halvmånen/Mesopotamien och domesticerades någon gång år 7 500–6 500 före vår tideräkning. Majs har sitt ursprung i Mexiko, och domesticeringen skedde omkring år 5 000 före vår tideräkning. Ris är den yngsta av dessa tre grödor och domesticerades under åren 3 500–2 500 före vår tideräkning.

Inom medicinen gäller att vården ska vila på vetenskap och beprövad erfarenhet. Vad beträffar jordbruket skulle man lite grovt kunna säga att utvecklingen under de första 9 900 åren vilade på beprövad erfarenhet. Först de senaste 100 åren har man tagit vetenskapen till hjälp.

För att inte förlora sig för mycket i detaljer och för att förstå vad som i stora drag har hänt under de senaste hundra åren, kan följande sägas:

Tiden före det moderna jordbrukets intåg plågades bönderna av missväxt på grund av skadeinsekter, växtsjukdomar och ogräs. Dessutom i många fall av näringsbrist, främst vad gäller kväve och fosfor.

Konstgödsel och bekämpningsmedel började användas

När den tyske kemisten Fritz Haber lyckades framställa ammoniak av kväve och väte år 1909, så att man sedan kunde tillverka konstgödsel i industriell skala, blev det en vändpunkt i jordbrukets utveckling. Redan 1913 startade man en industriell tillverkning av ammoniak. Skördarna ökade dramatiskt när man började använda konstgödsel. En framväxande kemisk industri började också att producera bekämpningsmedel både mot insekter, sjukdomsalstrande mikroorganismer och ogräs. Tyvärr var det klen med miljökonsekvenstänkandet på 40-, 50- och 60-talen. Man till och med preparerade utsädet med kvicksilverföreningar, vilket fick förödande konsekvenser, i första hand för fåglar som pickade i sig av utsädet. Man kunde få se fasaner och raphöns ligga på rygg och sprattla med benen i luften på åkrarna.

Miljörörelsen

Ett uppvaknande kom 1962 med boken *Tyst vår* av Rachel Carson. Samtidigt som den boken kom, lades grunden till den miljörörelse som så småningom resulterade i det uppdelade jordbruk vi har i dag, med en gren som kallas ekologiskt och en som kallas konventionellt jordbruk.

Det svenska certifieringsorganet KRAV grundades 1985. Visserligen hade det långt tidigare funnits en föregångare till det ekologiska jordbruket, nämligen det biodynamiska odlingssättet. Biodynamiskt jordbruk har sin grund i metoder som tagits fram av Rudolf Steiner, antroposofins grundare. Det biodynamiska odlingssättet finns fortfarande, även om det för en tynande tillvaro. Det präglas av pseudovetenskap och inslag av mysticism.

Målet, det vill säga det man vill uppnå när man utvecklar och förbättrar jordbruksmetoderna, skiljer sig nog inte så mycket åt mellan det ekologiska och konventionella jordbruket. Det som skiljer är vägen för att nå målet.

Det är nog få jordbrukare som inte håller med om följande mål för sitt arbete:

- Så stora skördar som möjligt
- Minimalt miljöavtryck
- Använda ett minimum av bekämpningsmedel
- Arbeta för ökad biologisk mångfald
- Ställa höga krav på ett gott djurskydd
- Metoderna ska vara långsiktigt hållbara
- Använda de bästa metoderna i växtförädlingsarbetet

När man ser den här listan inser man lätt att det måste kompromissas med hänsyn till de olika målen. Det i särklass bästa sättet för att få en vägledning i vilka kompromisser som är klokast att göra är att använda vetenskapen.

Det är här skiljelinjen går mellan det ekologiska och det konventionella jordbruket. Det ekologiska jordbruket kompromissar inte med vissa av ideologi styrda idéer om hur jordbruket ska skötas. Det är i huvudsak tre saker man inte kompromissar med.

Konstgödsel är inte tillåtet.

Inga artificiella bekämpningsmedel får användas, endast "naturliga" dito.

GMO-grödor är förbjudna, det gäller även grödor framtagna med Crispr-Cas9 metoden.

Utöver detta så brukar man betona att det ekologiska jordbruket är bättre på att värna den biologiska mångfalden och omsorgen om djuren. Man vill även gärna påpeka att det ekologiska jordbruket är mer långsiktigt hållbart och har mer varierade växtföljder än det konventionella jordbruket. Men så länge vi inte lyckas införa ett funge-

rande kretslopp för ändliga resurser, som till exempel fosfor, är inget jordbruk långsiktigt hållbart.

Använd de bästa delarna

Man kan på goda grunder tycka att man ska ta till vara de bästa delarna av de två odlingssystemen och få ett väl fungerande jordbruk. Strängare regler för djurskydd, värnande av den biologiska mångfalden och ett minskande av arealerna med monokulturer är helt kompatibelt med att tillåta det som nu är förbjudet enligt de tre punkterna ovan.

När det vetenskapliga stödet för det ekologiska jordbruket, som regelverket ser ut i dag, är så kient, är det synnerligen märkligt att staten har beslutat om ett mål (30 %) för hur stor del av vår åkermark som ska odlas ekologiskt och att 60 % av den offentliga livsmedelskonsumtionen ska utgöras av certifierade ekologiska produkter år 2030.

På liknande sätt har de flesta kommuner i Sverige satt upp mål för hur stor del av livsmedlen i den kommunala verksamheten som ska vara ekologiska.

Till slut har jag till min glädje noterat att opinionen bland politikerna i EU har börjat svänga. Man överväger att inte klassa Crispr-Cas9 som GMO. Detta skulle betyda att den metoden blir tillåten att använda i växtförädlingsarbetet. Det finns även ett visst hopp om att man i begränsad omfattning kan komma att tillåta konstgödsel, vilket antyds i dokumentet:

Nästa steg för ekologiskt lantbruk Eko 3.0

Dokumentet är sammanställt av Centrum för ekologisk produktion och konsumtion (EPOK) på Sveriges lantbruksuniversitet. De har översatt delar av texten i IFOAM:s broschyr och adderat några egna reflektioner kring hur Eko 3.0 hänger ihop med svensk ekologisk produktion och konsumtion.

IFOAM är en paraplyorganisation för ekologiskt lantbruk och broschyren de gett ut heter *Organic 3.0 for truly sustainable farming & consumption.* ✍

Rapport från riksårsmötet i Uppsala 2022

Uppsalasektionens **Gunilla Burell** och **Mikael Hedeland** rapporterar från riksårsmötet.

RIKSÅRSMÖTET KUNDE 2022 ÄNTLIGEN hållas i fysisk form efter att alla pandemirestriktioner lyfts. Uppsalaavdelningen hade äran att stå som värd för denna tilldragelse, som dock endast samlade en begränsad skara på 23 delegater på den vackra Slottsbiografen klockan 11:00 lördagen den 7 maj. Kan det manne ha varit efterverkningar av all påtvingad reseavhållsamhet som hållit nere deltagarantalet?

När vi alla hade intagit den sekelgamla salongens knar-

rande säten så framträdde en representant från Upsala Fabriks- och Handtverksförening med ett intresseväckande föredrag om biografens historia. Värt att notera var särskilt att det var just i denna lokal som den unge Ingmar Bergman, ledsagad av sin mormor, bevistade de första matinéerna och för första gången fick besöka en biografers maskinrum. Dessa upplevelser väckte en enorm fascination hos den unge pojken och resten är ju historia, som man brukar säga...

Efter denna kulturhistoriska exposé, så inleddes de formella årsmötesförhandlingarna.

Efter att vår riksordförande Pontus Böckman öppnat mötet, så valdes en av de undertecknade (Mikael Hedeland) till mötesordförande och Roland Uhrberg till mötessekreterare, och vi två fick äran att bestiga podiet. De följande formella paragraferna avhandlades sedan utan dramatik. Mötet förklarades behörigen utlyst, styrelsens och revisorernas berättelser lades till handlingarna och styrelsen beviljades ansvarsfrihet för det gångna verksamhetsåret.

Därpå vändes blickarna mot framtiden, och en verksamhetsplan kunde fastställas. Fyra motioner hade inkommit från lokalavdelningen i Uppsala. De handlade om att lokalavdelningarna bör regleras i riksföreningens stadgar, tydligare reglering av vem som får bli medlem, vem som får rösta på årsmöten samt ändring av nomenklaturen kring extra årsmöten. Alla motionerna hade mottagits positivt av styrelsen och bifölls av årsmötet. Sedan behandlades en proposition från styrelsen om att denna ska kunna fatta beslut i uteslutningsärenden. Även detta förslag bifölls av årsmötet. Eftersom alla dessa beslut rör-

de stadgeändringar, så tarvas dock ytterligare årsmötesbeslut innan förändringarna träder i kraft.

Sedan var det dags för valberedningens representant, Peter Möller, att presentera förslag till styrelse för verksamhetsåret 2022. Årsmötet valde följande ledamöter med acklamation enligt framlagt förslag: ordförande Pontus Böckman, Malmö (omval), vice ordförande Lina Tebbila, Malmö (omval), Kristina Almby, Uppsala (omval), Cecilia Baldén-Lemke, Lund (nyval), Dan Katz, Stockholm (omval), Lotten Kalenius, Stockholm (omval), Dan Larhammar, Uppsala (nyval), Staffan Lückander, Varberg (omval), Per Johan Råsmark, Uppsala (omval), Wolfgang Schröder, Umeå (omval) och Anna Wallman, Göteborg (nyval).

Årsmötet valde även revisorer enligt valberedningens förslag i form av Roland Uhrberg, Uppsala (omval) och Jukka Tilli, Lund (nyval), samt revisorssuppleanterna Sven Ove Hansson, Bromma (omval) och Kristian Björnberg, Uppsala (omval).

Därefter hade turen kommit till val av valberedning, som likaså förrättades med acklamation enligt följande:

ordinarie valberedare Magnus Timmerby, Malmö (omval), Peter Möller, Göteborg (omval), samt Gunilla Burell, Uppsala (nyval). Xzenu Cronström Beskow valdes till suppleant.

En positiv effekt av det begränsade deltagarantalet var att vi kunde företa en trevlig och informativ presentationsrunda med alla deltagare.

Efter beslut om att lämna årsavgiften oförändrad, så kunde den formella delen av mötet avslutas klockan 12.35.

En positiv effekt av det något begränsade deltagarantalet var att vi därefter kunde företa en trevlig och informativ presentationsrunda med alla deltagare.

Efter lunchen inleddes eftermiddagen med prisutdelning till Årets folkbildare, Maria Ahlsén och Jessica Norrbom samt Jacob Gudiol. En närmare presentation av pristagarna och motiveringen för priset finns på VoF:s hemsida. Sammanfattningsvis gavs priset till tre personer som på ett viktigt och förtjänstfullt sätt förmedlar evidensbaserade kunskaper inom kost, motion och hälsa. Eftersom de når många människor genom sina poddar får de ett stort genomslag i den allmänna debatten. Hälsa och levnadsvanor är några av de hetaste frågorna på den svenska samhällsagendan, inte minst på sociala medier, och "alla" kan ha åsikter om råd och behandlingar. Därför sprids många missuppfattningar, felaktigheter, myter och lögnar om vad som är "rätta" metoder för att må bra. Hälsodebatterna är ett talande exempel på hur åsikter likställs med fakta och hur starka känslor och kommersiella intressen tar stor plats. Det finns också etiska aspekter av att propagera för alternativa metoder utan evidensstöd, dels eftersom man utnyttjar sårbara människor, dels eftersom många så kallade alternativmetoder inte bara är verkningslösa utan kan ge negativa och skadliga effekter. Därför är det så viktigt att bidra till att förmedla kunskaper som har en solid vetenskaplig grund. Pristagarna, som också själva är forskare, är gediget grundade i evidensbaserad medicinsk kunskap och behandling. Deras pedagogiskt tydliga – och samtidigt underhållande – sätt att förmedla kunskaper inom

Årets Folkbildare: från vänster: Jacob Gudiol, Maria Ahlsén och Jessica Norrbom. Foto: Pontus Böckman

området är inspirerande. Prisceremonin och den efterföljande paneldiskussionen kan ses på VoF:s Youtubekanal.

Efter en kort paus fick deltagarna lyssna på två föredrag av Uppsalamedlemmarna Amalia Juneström och Gunilla Burell. Amalia, som nyss disputerat i informationsvetenskap vid Institutionen för ABM, Uppsala universitet, talade utifrån sin forskning om sociala medier, journalistik och källkritik. Hennes presentation hade rubriken "Att moderera och faktagranska – ett medielandskap i förändring", och finns att se på Youtube. En aktuell och informativ genomgång av journalistikens utmaningar i det moderna medielandskapet. Gunilla, associerad forskare vid Institutionen för folkhälso- och vårdvetenskap, Upp-

sala universitet, talade under rubriken "Evidensbaserade behandlingar: att skilja agnarna från vetet" om vad det innebär att behandlingar är evidensbaserade, principer för hur vetenskaplig granskning av hållbarheten i studier går till samt gav en hel del konkreta exempel. Sammantaget visade båda föreläsningarna på vikten av kritiskt tänkande.

På kvällen avnjöt årsmötesdeltagarna en utsökt buffé från den kända fiskrestaurangen Hambergs. Det var god mat och dryck och ett mycket trevligt umgänge för oss alla.

Riksårsmötet äger som regel rum på en lördag, och på söndagen brukar den lokala föreningen vara värd för någon typ av social aktivitet. Denna gång hade vi fått möjlighet till en egen guidad tur på Uppsala Medicin-historiska museum, under inspirerande ledning av Jan Stålhammar. Detta museum har unika samlingar från alla områden inom läkekonst – medicin, kirurgi, gynekologi, farmaci, psykiatri, med mera. Samlingen av föremål och berättelser har tillkommit genom några läkare i Uppsala som under sin verksamhet har kunnat samla historiska instrument och skrifter. Museet är väl värt ett besök för alla som besöker Uppsala och är intresserade av den medicinska vetenskapens historik och framsteg.

Vi i Uppsala lokalförening är väldigt glada över att ha fått förtroendet att vara värdar för riksårsmötet 2022 och ser fram mot en god framtid och utveckling för föreningen Vetenskap och Folkbildning. ✍

Podcasts – ett nytt urval av tips

Staffan Lückander, legitimerad sjuksköterska och mångårig medlem av VoF:s riksstyrelse, ger tips om intressanta podcasts.

DET FINNS EN MINST SAGT rik, för att inte säga överväldigande flora av podcasts för den som är ute efter nyheter om vetenskap och skepticism. Aija Sadurskis utmärkta översikt från Folkvett 2020:2 ger en god översikt över poddfloran, medan nedanstående poddar mer ska ses som kompletterande tips. I stort sett allt innehåll som listas här nås utan kostnad, dock publicerar vissa utgivare extra innehåll mot betalning. Självklart finns det fler intressanta

poddar där ute och förhoppningsvis kan Folkvetts läsare ge fler tips till redaktionen framöver.

The Skeptics Guide to the Universe (SGU)

Denna podd nämndes i Sadurskis artikel ovan, men förtjänar att nämnas igen. SGU är en av klassikerna i den skeptiska poddvärlden sedan 16 år. Poddens kärna är bröderna Bob, Jay och Steve Novella, samt Evan Bernstein och vetenskapsjournalisten Cara Santa Maria.

Podden har fokus på kritiskt tänkande, men också på allmän populärvetenskap inom flera områden; hälsa och medicin, biologi, teknik och astronomi. En trevlig och bred podd för den som vill börja lära sig mer om vetenskap i allmänhet samt om vilka frågor skeptikerrörelsen kan behandla. Språk: engelska. Utkommer varje vecka.

<https://www.theskepticsguide.org/>

Frisk utan flum-podden

Maria Ahlsén och Jessica Norrbom är inte bara Årets folkbildare 2021 (tillsammans med Jacob Gudiol) utan producerar även den utmärkta podden Frisk utan flum. Här ges goda, forskningsbaserade råd om träning, kost och hälsa. Dessutom granskas myter, desinformation och halvsanningar inom hälsoområdet. Språk: svenska. Utgivning: ungefär varje månad.

<https://fortasana.libsyn.com/>

ESP – The European Skeptics Podcast

Denna podd handlar om kritiskt tänkande, skeptisk aktivism och vetenskap, framförallt utifrån ett europeiskt fokus. Vår ordförande Pontus Böckman är en av program-

ledarna, tillsammans med Annika Harrison och András G Pintér. En riktigt bra podd för den som vill lära sig mer om den skeptiska rörelsen. Språk: engelska. Utkommer varannan vecka.

<https://theesp.eu/>

The Skeptic Zone

En australiensisk veteran bland podcaster. Ges ut av Richard Saunders sedan 2008 tillsammans med flera andra redaktionsmedlemmar. Podden är en utmärkt och bred exposé över skeptiska frågor, dessutom lättsam och humoristisk. Språk: engelska. Utgivning: varje vecka.

<https://www.skepticzone.tv/>

Conspirituality podcast

Det finns god anledning att vara skeptisk till påståenden och trender inom wellness- och yogaindustrin. Därför är

det extra uppfriskande med denna podd, där personer som själva varit eller är aktiva i wellness- och yogarelaterade sammanhang, kritiskt granskar tongivande personer, trender och påståenden. Podden visar på ett intressant sätt hur yoga- och wellnessindustrin alltmer närmar sig faktaresistent alternativa rörelser som Qanon, antivaccinationsrörelsen och den amerikanska vapenlobbyn. En intressant spegling av vår samtid. Språk: engelska. Utgivning: fria avsnitt varannan vecka.

<https://conspirituality.net/>

Spotify Dok – Frihetsrörelsen inifrån

Denna podd från Spotify Dok hakar i Conspirituality ovan, fast från ett svenskt perspektiv. I fyra avsnitt beskrivs hur den så kallade "Frihetsrörelsen" lockar en högljudd skara människor från alternativmedicin, antivaxxare och auktoritära extremrörelser. Skakande men lyssningsvärt av etnologen Kalle Ström. För att lyssna krävs Spotify-konto. Språk: svenska.

Sinnesjukt

En annan mottagare av utmärkelsen Årets folkbildare, Christian Dahlström, publicerar en podcast om psykisk ohälsa. Podden innehåller intervjuer med sjukdomsdrabbade, vårdutövare samt ledande forskare och debattörer inom området. Intressant och allmänbildande. Språk: svenska. Utgivning: 1-2 avsnitt per månad.

<https://sinnessjukt.se/>

Viktigt om kvacksakveri

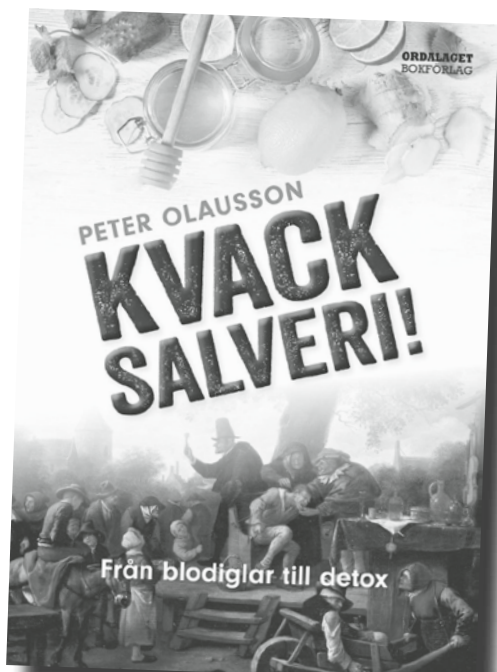
Linda Strand Lundberg, VoF-ordförande emerita, läser en nyutkommen bok av sin efterträdare Peter Olausson, ordförande i föreningen 2018-2019.

LÄSARE AV FOLKVETT HAR ända sedan tidskriftens tredje nummer 1983 kunnat ta del av artiklar, notiser och diskussioner om naturläkemedel, påstått hälsofrämjande dieter och moderna mirakelkurer. Att Peter Olausson redan i inledningen av *Kvacksalveri! Från blodiglar till detox* slår fast att kvacksalveri är ett oöverskådligt område, torde därför inte komma som någon överraskning.

Precis som titeln antyder, avhandlas i boken en mängd ämnen kopplade till kvacksalveri, ett begrepp författaren själv definierar som "[...] dels medicinska behandlingar och diagnoser som inte ingår i den för tillfället etablerade skolmedicinen, dels behandlingar och diagnoser som aldrig gjort det." Trots det begränsade utrymme som medges i bokform lyckas författaren redogöra för en stor mängd mer eller mindre kända behandlingar och behandlare. Detta sammanfogat under 46 rubriker(!), om jag räknat rätt.

Vi har under många år kunna följa olika trender avseende alternativa behandlingar. Huruvida det i grunden finns någon medicinsk åkomma eller inte, tycks inte alltid vara det viktigaste. Kanske drar vi oss till minnes människor som brännskadades av öronljus för några år sedan? Möjligen minns vi hur det i TV4:s morgonsoffa framfördes att nästan alla människor har för låga pH-värden i sina kroppar. Sura kroppar påstods kunna leda till allehanda sjukdomar och åkommor.

En av det senaste decenniets bästsäljare inom kvacksalverinäringen har varit kolloidalt silver. I *Folkvett* beskrevs 2015 kolloidalt silver som "nanopartiklar av silver som svävar fritt i vatten". Av anhängarna förordas detta silvervatten för att såväl förebygga som behandla i stort sett vilket medicinskt tillstånd som helst. Ett skäl till att preparatet blev så populärt i Sverige var att grundaren till ION silver, ett företag som nischade sig på kolloidalt silver och MSM (metylsulfonfylmetan), utnyttjade Facebook för att marknadsföra sina preparat, ofta genom anekdoter från gruppmedlemmar i den stora gruppen "Kolloidalt silver 2.0". Peter Olausson beskriver i kapitlet om kolloidalt sil-

ver vissa risker med framförallt inhalering av silvervatten (de mycket små silverpartiklarna kan orsaka inflammation i lungvävnaderna). Dock är riskerna med användande av kolloidalt silver begränsade. De varianter som säljs i Sverige är nämligen extremt utspädda. Författarens varning består istället av andra farhågor: preparatet är värdelöst! Den som använder sig av kolloidalt silver istället för exempelvis insulin eller antibiotika, tar stora risker.

Peter Olaussons bok innehåller information om såväl kolloidalt silver och örönljus som homeopati och Ayurve-

da – och den mycket populära typen av kvacksalveri som beskrivs som världens vanligaste: detox. Rappt och informativt beskrivs 1930-talets bad- och svältkurer, kaffelavemang, tarmsköljning och fastekurer. I kvällstidningarnas hälsosektioner och i veckotidningar beskrivs regelbundet hur olika kurer kan rena kroppen från gifter och slaggprodukter. En förgiftad kropp kan enligt detoxförespråkarna leda till allehanda sjukdomstillstånd. Något vi känner igen från kapitlet om syra-bas-obalans och andra alternativa åkommor.

Bland bokens kapitel avhandlas inte enbart nutida kvacksalverier. I avdelningen tillägnad humoralpatologi kan läsaren förkovra sig i såväl åderlätning som i användning av undertitelns blodiglar. Folkmedicin och huskurer från förr och nu samsas med kloka gubbar och gummor. Här beskrivs hur THX prånglades ut från småländska Aneby på 1960- och 70-talen och att härmineralanalyser blev populärt i Sverige på 80-talet.

Att kvacksalveri av olika slag i grunden är en djupt tragisk företeelse, trots vissa underhållande beskrivningar, blir läsaren ständigt påmind om. Paolo Macchiarinis kvacksalvande blev ödesdigert och orsakade enorma lidanden. En lika känslomässigt tung del av boken tillägnas den mexikanska kvackindustrin. Författaren tar oss sakligt och pedagogiskt igenom skeenden och beskriver, där det är nödvändigt, vilken evidens som finns – och inte finns – för olika behandlingsformer. Efter att redan i inledningen ha läst om anekdotisk bevisföring, placebo, dubbelblindning och metastudier, bör läsaren ha fått den grund som krävs för att förstå vilken svag, till och med obefintlig, evidens det finns för många behandlingar och preparat.

För Folkvetts läsare är Peter Olausson ett känt namn. Utöver att under många år ha varit aktiv i föreningen Vetenskap och Folkbildning, varav en period som ordförande i riksstyrelsen, har Peter producerat böcker, podcasts, välbesökta bloggar och artiklar, bland annat till Folkvett. Mest känd är han nog för sina böcker, poddar och sin blogg Faktoider.nu. Med boken *Kvacksalveri! Från blodiglar till detox* tar Olausson ytterligare ett steg som författare. Genom att lista kvacksalverier i bokstavsordning skapar han möjligheten att använda boken som ett lexikon. Boken är trots sitt ämne tillräckligt lättläst för att kunna förstås även av den som saknar medicinsk utbildning. Den lämpar sig utmärkt som läsning för såväl nyutexaminerade undersköterskor som pensionerade tjänstemän. Alla riskerar vi att bli lurade av marknadsföringstricks och osanna påståenden, men boken ger läsaren verktyg för att bättre kunna genomskåda kvacksalveri i framtiden.

Att köpa overksamma, i värsta fall skadliga preparat, typ ormoljor, gräver stora hål i plånboken. Ett exemplar av Peter Olaussons bok är däremot väl värt sitt pris och är dessutom helt riskfritt för hälsan. ✍

KVACKSALVERI! FRÅN BLODIGLAR TILL DETOX

Peter Olausson

Ordalaget bokförlag, 2021

Källa:

”Kassakon kolloidalt silver”, Christine Öberg, *Folkvett* 2015:1/2, s. 62–65.

Glömd bok om glömd natur

Anna Wallman, nybliven styrelseledamot i VoF, läser en bok som skulle ha recenserats förra året.

NÅGONSTANS MISSADES DET att vi fick ett recensionsex av en bok förra bokmässan! Ingen tog sig an recensionsuppgiften och vid inventeringen av förrådet i april i år så hittades den och skämskudden fick komma fram. Jag tog hem den och på väg hem efter VoF:s årsmöte i Uppsala – med besök i Linnéträdgården – passade det extra bra att läsa denna “naturbok”.

Boken skiftar mellan olika teman. Författaren inleder med att påminna om växthuseffekten och fortsätter se-

dan med att beskriva växternas strategier för att lösa olika “problem”. Till exempel finns det väldigt många sätt att föröka sig på. Några exempel: midsommarblomster slungar ut frön och hundäxingen är självsteril. Andra växter byter kön under året för att undgå självpollinering.

Boken blandar sorgliga påminnelser av typen “mängden naturbetesängar har minskat” och “kemikalieanvändningen ökar i takt med ökad konsumtion” med roliga små fakta – som att man ser på en insekt om den använder lukt- eller synsinnet när den flyger till en blomma. Om den flyger rakt på blomman är det synen som är viktig. Flyger insekten istället i sicksack är det doften den tappar

kornet på när det blåser och måste flyga sidledes en liten bit för att fånga upp doften igen.

En färgbild på varje uppslag gör boken lättläst. Några bilder är på pollinatörer, de flesta bilderna är på olika växter.

Boken tar även upp intressanta fakta om användningsområden för växter, till exempel:

Arten gummimaskros användes i Ryssland under kriget (oklart i vilket krig, antagligen andra världskriget) till cykel-däck.

Klöver fixerar luftens kväve och minskar behovet av annan gödning.

Örten brudbröd kan användas till nödbröd.

Blåklockan är ett perfekt paraply för insekter.

Ett nötskrikepar planterar ekar för 35 000 kr under sin livstid.

Fjällsyra användes av skogssamer för att syra mjölk.

Boken nämner även en del negativa fakta om växter: Vissa växter är *för* duktiga på överlevnad, till exempel kråkbäret som dödar växter och även fisk runt omkring sig genom att sprida gift runt plantan. Förr begränsades kråkbär av att skogsbränder brände av växtens ytliga rötter. Nu kan bären ta över på många andra ställen.

Boken är trevlig, relevant och, vad jag kan se, i det mesta korrekt. Den är populärvetenskapligt skriven och estetiskt tilltalande med fina, färgrika foton.

Den har referenslitteratur sist i boken, men det går inte att se var i boken dessa källor har använts.

Jag rekommenderar den och den finns fortfarande att köpa, åtminstone online.

En kommentar är på sin plats: flugsvamp finns med

utan att det nämns att den inte är en växt. Det kan vara värt att påpeka då inte alla som läser en så här bok är biologer.

NATUREN VI GLÖMDE

Emma Wallrup, fotograf Ture Sund
Lumio förlag, 2019

Presentation av Vetenskap och Folkbildnings nya styrelse

Vid föreningens årsmöte i Uppsala i maj fick föreningen en ny styrelse. Några namn är gamla bekanta, några är nya. Här följer en kort presentation av den nya styrelsen:

*Pontus Bäckman
(omval) Foto: Privat*

Ordförande

Malmö. Född 1964. Civilekonom. Ledamot i VoF Skåne samt co-host i den engelskspråkiga podcasten theESP (the European Skeptic Podcast). Ledamot i ECSO, the European Council of Skeptical Organisations

Lina Tebbila (omval)

Foto: Privat

Vice ordförande

Malmö. Född 1981. M.Sc. Jobbar som produktchef på Wieslab Diagnostic Services, älskar att läsa publikationer om neuroimmunologi, neurologi och autoimmunitet, diskutera immunförsvaret, lösa problem på labbet och dricka stora mängder kaffe. Trivs bra i Norrbottens inland och umgås gärna vid elden eller med renar. Ordförande för VoF Skåne och mamma till två gulliganer.

*Lotten Kalenius
(omval) Foto: Privat*

Sekreterare

Stockholm. Född 1988. Uppvuxen i Norrköping men stockholmare sedan 2011 och har världen som arbetsplats. Har en fil. kand. i kulturvetenskap och har god arbetslivserfarenhet från offentlig sektor. Driver egen firma inom IT, fintech och administration. För protokoll vid riksstyrelsens möten och har gjort översättningsarbeten, bland annat *Handbok i debunkning 2020*.

*Staffan Lückander
(omval) Foto: Privat*

Kassör

Varberg. Född 1969. Legitimerad sjuksköterska och arbetar med informationssystem, hälsoinformatik och e-hälsa inom Region Halland. Han producerar även elektronisk musik. Redaktör för VoF:s Youtube-kanal samt ledamot i VoF Göteborg.

*Kristina Almby
(omval)
Foto: Privat*

Ledamot

Uppsala. Född 1985. ST-läkare vid Akademiska sjukhuset inom endokrinologi och doktorand med forskningsfokus på hormonella förändringar vid överviktskirurgi. Kristina är nybliven mamma, trädgårdsentusiast och förkovrar sig helst via praträddio och ljudböcker. Vid sidan av detta är Kristina också moderator i VoFs Facebookgrupp.

*Cecilia Baldén-
Lembke (ny)
Foto: Otto Baldén-
Lembke*

Ledamot

Lund. Född 1975. Har huvudsakligen studerat och arbetat med statistik samt databaser på bibliotek. Glidit in mer och mer på matematikstudier också. Har under åren haft stor engagemang i att ta reda på vilka modeller och förklaringar som fungerar bäst för att vägleda oss i verkligheten. Säger ja till jazzfusion och blues.

Dan Katz (omval)

*Foto: Philip
Håkansson*

Ledamot

Stockholm. Född 1955. Legitimerad psykolog, psykoterapeut och universitetsutbildad terapihandledare. Har också en amerikansk musikskoleexamen. Författare till den internationellt uppmärksammade populärpsykologiska boken *Ödlan i huvudet*. Medlem i VoF:s riksstyrelse sedan 2015. Förekommer ibland i massmedia som psykologisk expert. På fritiden spelar Dan gitarr och tennis samt försöker uppfostra sin mellanpudel Midas.

*Dan Larhammar
(ny) Foto: Mikael
Wallerstedt*

Ledamot

Uppsala. Född 1956. Professor i molekylär cellbiologi vid medicinska fakulteten, Uppsala universitet. Forskar inom neurobiologi, farmakologi och evolution. Medlem i VoF sedan 1992. Tidigare ledamot i styrelsen 1997-2018, ordförande 1998-2004. Medgrundare av Uppsalas lokalavdelning 2010 och ledamot i dess styrelse. Specialintressen: alternativmedicin, vaccinmotstånd, parapsykologi och kreativism.

*Per Johan Råsmark
(omval) Foto: Ulrik
Fallström*

Ledamot

Uppsala. Född 1975. Sedan 2004 fil.dr i fysikalisk kemi, men är för de flesta mer känd som mentalist och trollkarl. Genom sina kunskaper i hur man manipulerar människors tankar, upplevelser och minnen har Per Johan genom åren underhållit och förundrat människor i diverse olika sammanhang, såsom föreställningar, på TV och i VoF:s monter på Bokmässan.

*Wolfgang Schröder
(omval) Foto: Thomas
Kieselbach*

Ledamot

Smälänning som sedan 2002 bor i Umeå. Född 1958. Professor i Biokemi som forskar på proteiner involverade i fotosyntesen och har dessutom varit studierektor vid Kemiska Institutionen. Speciellt intresserad av frågor som rör Eko trender och GMO. På fritiden geocachar Wolfgang eller fixar med sitt Tanganyika-akvarium.

*Anna Wallman (ny)
Foto: Privat*

Ledamot

Göteborg. Född 1975. Arbetar som högstadielärare i matematik och NO-ämnen. Brinner för att lära sig nya saker. Är också sekreterare i Masthugget Majornas scoutkår och medlem i styrelsen för VoF Göteborg.

NOTISER

Mellanpudeln Midas. Nu med en stamtavla som går att följa hela vägen bort till östra Asien? Fotograf: Marina Järvinen

Dagens hundar närmast släkt med östasiatiska vargar

En ny studie som publicerats i *Nature* pekar på att domesticeringen av vargen skedde i östra eller centrala Asien. Forskarna kom fram till denna slutsats genom att analysera DNA från 72 förhistoriska

vargar från Europa, Sibirien och Nordamerika – vissa av fynden är så gamla som 100 000 år. Tidigare studier har kommit fram till att domesticeringen av varg skedde för 14 000 – 35 000 år sedan, men nu anser sig forskarna alltså ha ringat in var det geografiskt ska ha skett.

NOTISER

Ett visst släktskap har även visat sig mellan hundar från Afrika och Europa och euroasiatiska vargar. Forskarna ser två förklaringsmodeller för det. Antingen har hundar från den här delen av världen i ett senare skede blandats med lokala vargar, eller så har domesticeringen av vargen skett även i västra Eurasien. Eftersom dagens hundar alla har gemensamt DNA med vargar från östra Asien anser forskarna att det är där som domesticeringen huvudsakligen har skett. De tillstår dock att bristen på fynd från sydligare, och därmed varmare, delar av Asien försvårar en mer exakt lokalisering.

*Stockholms universitet,
30 juni*

Första fallet av polio i USA sedan 2013

Det första fallet av polio-smitta i USA sedan 2013 har noterats hos en individ i Rockland County, New York. Personen, som är ovaccinerad, tror sig ha utsatts för smittan via en resenär som vaccinerats med en äldre version av poliovaccinet, som innehåller en försvagad version av viruset. Sedan år 2000 använder USA ett vaccin med en inaktiv variant av viruset.

Polio är ett smittsamt virus som främst drabbar barn och kan orsaka muskelsvaghet och förlamning. I USA utrotades polio 1979 efter ett nationellt vaccinprogram som sätts på 1950-talet. Enstaka fall av

NOTISER

*Ännu är tiden eller tillvaron inte ur led. Tror vi. Foto-
graf: Lotten Kalenius*

polio har förekommit sedan dess, samtliga med ursprung i den gamla sortens vaccin.

Sedan 1988 har polio minskat med 99 procent globalt. Alla världsdelar anses idag vara poliofria med undantag av Asien, där polio förekommer främst i Pakistan och Afghanistan.

IFLScience, 22 juli

LK

*Konspirationsteoretiker
och partikelacceleratorn
vid Cern*

Partikelacceleratorn vid Cern, The Large Hadron Collider, är åter i drift efter reparationer. Den har hittills inte öppnat någon portal till helvetet och/eller slungat oss in i en alternativ tidslinje som befarats av en del människor på sociala medier. Det är naturligtvis lika omöjligt att bevisa att vi *inte* skiftat tidslinje som det är att bevisa att Gud inte finns.

IFLScience, 6 juli

LK

NOTISER

Another one Bites the Dust – livsfarlig för patienter

Brittisk Må Bra-show fallerar och lyckas på samma gång

Michael Marshall, ordförande för Merseyside Skeptics Society och co-host för podden Skeptics With a K, rapporterade från *Get Well Show 2022*. Showen arrangerades av den i Storbritannien ökända Lynne McTaggart, författare till den alternativmedicinska boken

What Doctors Don't Tell You: The Truth About The Dangers Of Modern Medicine (1999), dess lika pseudovetenskapliga uppföljare samt en desinformativ tidskrift med samma namn.

Michael Marshall besökte den tre dagar långa showen i London, Islington och kunde konstatera att besökarantalet låg runt 400, i jämförelse med det utlovade antalet 10 000.

NOTISER

Cabbage

Den som har lust att dra på smilbanden lite skadeglatt bör dock inte glädja sig för tidigt.

McTaggart har ett stort följande som lyssnar uppmärksam när hon påstår saker som att patienter far illa av att kirurger spelar Queens "Another One Bites the Dust" under operationer och använder in-ternt lingo som "cabbages" om Cardiac Artery Bypass Grafts (CABGs). I nedsövt tillstånd skulle då patienter höra sig själva beskrivna som grönsaker som snart kommer "bita i gräset", och eftersom det egna

sinnet enligt McTaggart är den bästa helaren ... ja, med den logiken är ju utgången självklar.

Förutom att hela premissen är befängd – Marshall påpekar bland annat att även om världens alla kirurger skulle ha samma favoritsång, så är det svårt att tro att de skulle lyssna på den i loop sjuttio-sju gånger under en 3 till 5 timmar lång operation – så är det troligen inte det som publiken fäster störst vikt vid. Snarare lär de gå hem med den långt mer oroväckande

NOTISER

övergripande tes som McTaggart propagerar för, med egna erfarenheter som referens:

”Din doktor eller husläkare är troligen det mest smittsamma viruset av alla. I vad hans diagnos är, vad hans prognos är. De tankar och ord han använder kommer att ha störst betydelse för din hälsa” (fritt översatt).

Hon menar till exempel att en man dött efter att ha läst i sin journal att han eventuellt hade leukemi. Innan var han på bättringsvägen, men ordet ”leukemi” och rädslan för en dödlig sjukdom var det som faktiskt tog kål på honom.

Med egna och oidentifierade andras erfarenheter som referens, samt felaktigt presenterade studier för trovärdighetens skull, är McTaggarts budskap kraftfullt. Att de flesta av hennes behandlingar utförts av andra alternativmedicinare, där behandlingarnas ineffektivitet snarare än ordval kan ligga bakom fortsatta medicinska problem, är inget hon belyser. Det är läkarkåren som sviker dig och gör dig sjuk. Men positivt tänkande kan få dig att bli frisk från cancer.

Marshall tar upp fler exempel från showen i sin artikel för den som är intresserad. Hans viktigaste reaktion efter att ha sett *Get Well Show 2022* är farhågorna för vad McTaggarts påståenden kan få för följd effekter hos den publik som tar hennes ord på allvar. Även om de inte avstår från effektiv och evidensbaserad vård, kan de tro att bristen på förbättring beror på att de själva inte tänkt positivt nog. Trots att showen inte var en succé avseende besöksantal, så finns det alltför många som lyssnar på McTaggart på andra arenor, varför hon ändå får genomslag.

The Skeptic, 22 juli, “*The Get Well show proved that for its fans, even when pseudoscience fails, it succeeds*”

LK

NOTISER

“Boris Johnson and his cabinet are taking regular naps to hide how much money they have.”

AA

research.kent.ac.uk

Slumpgenererad konspirationsteori. Snart i var mans mun. Fotograf: Lotten Kalenius

Slumpgenerator för konspirationsteorier visar hur lätt de uppstår

Forskare på University of Kent har tagit fram en slumpgenerator för konspirationsteorier. Generatoren är interaktiv och tar slumpmässigt fram en ”protagonist”, en ”handling” och ett ”motiv”. Resultatet blir en unik konspirationsteori som ändå påminner starkt om

vad man stöter på här och var varje dag.

Genom att visa hur enkelt det är att sätta ihop en konspirationsteori hoppas forskarna på att få allmänheten att reflektera över hur dessa uppstår och får spridning.

På den här hemsidan kan du själv slumpa fram en ny konspirationsteori: <https://research.kent.ac.uk/conspiracy-fx/the-conspiracy-generator/>

LK

MEDVERKANDE I DETTA NUMMER

I varje nummer av Folkvett deltar en rad olika skribenter med bidrag. Här följer en kort presentation av skribenterna i Folkvett 2022:2.

Gunilla Burell är filosofie doktor i psykologi med inriktning mot beteendemedicin.

Pontus Böckman är civilekonom och ordförande i VoF:s riksstyrelse. Han är också co-host i den engelskspråkiga podcasten TheESP, The European Skeptics Podcast, och ledamot i styrelsen för ECSO, the European Council of Skeptical Organisations.

Sven Ove Hansson är författare och professor i filosofi vid KTH. Han är redaktör för den filosofiska tidskriften *Theoria* och ansvarig utgivare för Folkvett. Han var VoF:s förste ordförande (1982-1987) och var medlem i riksstyrelsen 1982-2013.

Mikael Hedeland är professor i analytisk farmaceutisk kemi vid Uppsala universitet. Hans forskning rör främst dopningskontroll, läkemedel i miljön och metabolomik. Han är sedan mars 2022 ordförande för VoF:s lokalavdelning i Uppsala.

Lotten Kalenius är filosofie kandidat i kulturvetenskap och driver eget företag inom IT, fintech och administration. Hon är sekreterare i VoF:s riksstyrelse.

Dan Katz är legitimerad psykolog och psykoterapeut, psykoterapihandledare och författare. Han är ledamot i VoF:s riksstyrelse.

Dan Larhammar är professor i molekylär cellbiologi. Forskar inom neurobiologi, farmakologi och evolution. Tidigare ledamot i styrelsen 1997-2018, ordförande 1998-2004. Nyligen återinvald till VoF:s riksstyrelse.

Staffan Lückander är legitimerad sjuksköterska och arbetar med informationssystem, hälsoinformatik och e-hälsa inom Region Halland. Redaktör för VoF:s Youtube-kanal samt ledamot i VoF Göteborg. Kassör i riksstyrelsen.

Roland Uhrberg är professor emeritus i livsåskådningsvetenskap och sekreterare i VoF:s uppsalasektion.

Anna Wallman är högstadielärare i matematik och NO-ämnen. Hon sitter i styrelsen för VoF Göteborg och är nyligen invald i riksstyrelsen.

Maria Wold-Troell är filosofie kandidat i kemi, biomedicin med mera. Hon har arbetat med epizootologi, i läkemedelsindustri och som IT-konsult. Hon är pensionär och har egen firma inom IT. Producerar böcker, webbsidor och annat. Styrelseledamot i VoF Uppsala.

INNEHÅLL

- 4 Ledare: Om val, tillit och samhällskontraktet
- 10 Sven Ove Hansson: Obefogade åtal som vapen mot vetenskapen
- 18 Dave Hahn: Myten om "Det stora folkutbytet"
- 30 Sven Ove Hansson: Antroposoferna och klimatvetenskapen
- 40 Dan Larhammar: Positivt om negativt för alternativmedicin i Norge
- 44 Roland Uhrberg: Ekologiskt jordbruk versus konventionellt
- 51 Gunilla Burell och Mikael Hedeland: Rapport från riksårsmötet i Uppsala 2022
- 57 Staffan Lückander: Podcasts – ett nytt urval av tips
- 61 Linda Strand Lundberg: Viktigt om kvacksalveri
- 66 Anna Wallman: Glömd bok om glömd natur
- 70 Presentation av Vetenskap och Folkbildnings nya styrelse
- 75 Notiser

www.vof.se

